

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام بانکداری ایران (رهیافت پانزار و راس)

حسین شریفی نیا^۱

هوشنگ مؤمنی وصالیان^۲

علیرضا دقیقی اصلی^۳

مرجان دامن کشیده^۴

مجید فشاری^۵

تاریخ دریافت مقاله: ۹۸/۰۸/۰۵ تاریخ پذیرش مقاله: ۹۸/۱۰/۱۴

چکیده

قدرت بازار به عنوان توانایی تنظیم قیمتی بالاتر از هزینه نهایی به صورت سودآور، تعریف شده و از نظر تجربی بخش عمده‌ای از مطالعات را در قالب الگوهای ساختاری و غیرساختاری طی سال‌های اخیر به خود اختصاص داده است. از اینرو هدف اصلی این مطالعه ارزیابی قدرت رقابتی در ۱۸ بانک خصوصی و دولتی ایران با بهره‌گیری از سه نوع متفاوت معادلات درآمدی و قیمتی مربوط به مدل پانزار-راس (حالت‌های مقیاس‌بندی شده یا مقیاس‌بندی نشده) طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ و سپس مشخص نمودن نوع بازار برای بانک‌های مورد مطالعه می‌باشد. نتایج حاصل از برآورد نشان داد که قدرت بازاری محاسبه شده برابر با ۰/۵۹ بوده که دلالت بر رقابت انحصاری بانک‌ها داشته و لحاظ اثر مقیاس (اندازه بانک‌ها)، سبب رقابتی‌تر نشان دادن این صنعت می‌شود. همچنین متغیرهای توضیحی قدرت بازاری و نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های کل دارای اثرگذاری مثبت و معنی‌دار بر درآمد کل بانک‌ها در دوره مورد بررسی می‌باشند.

طبقه‌بندی موضوعی: C23,E42,L22

کلمات کلیدی

رقابت، قدرت بازاری، بانک‌های دولتی و خصوصی، الگوی پانزار-راس.

۱- گروه علوم اقتصادی، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. hsharifinia@hotmail.com

۲- گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. (نویسنده مسئول) hoo.momni_vesalian@iauctb.ac.ir

۳- گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. a.daghighiasli@iauctb.ac.ir

۴- گروه اقتصاد، واحد تهران مرکزی، دانشگاه آزاد اسلامی، تهران، ایران. mar.daman_keshideh@iauctb.ac.ir

۵- گروه اقتصاد، دانشگاه خوارزمی، تهران، ایران. m.feshari@khu.ac.ir

با وجود رفع موانع اداری در صنعت بانکداری و تاسیس تعداد قابل توجهی بانک در این بازار، ورود به صنعت بانکداری امر ساده‌ای نیست. زیرا نیاز به هزینه راه‌اندازی بالایی دارد. مقررات پولی و بانکی حداقل سرمایه لازم برای تاسیس بانک‌ها را تعیین نموده و همچنین مقررات کفایت سرمایه نیز ورود به صنعت بانکداری را دشوار و پرهزینه می‌کند.

با توجه به اهمیت رقابت و پرهیز از انحصار به‌ویژه در بازار فعالیتهای بانکی و جهت‌گیری سیاست‌های کلی در تحقق رقابتی شدن اقتصاد، اندازه‌گیری میزان رقابت یا به عبارت دیگر ارزیابی میزان قدرت انحصاری در این بازار ضروری است. از نتایج مستقیم اعمال قدرت انحصاری بر مصرف‌کنندگان، کاهش رفاه اجتماعی است. از طرف دیگر می‌تواند اثر نامطلوبی در تخصیص منابع به بار آورد؛ بطور کلی قدرت انحصاری در بازار مالی می‌تواند باعث کاهش دسترسی بنگاه‌ها به اعتبارات و افزایش نرخ بهره شود که خود می‌تواند منجر به کاهش رشد اقتصادی گردد (شهیکی‌تاش و همکاران، ۱۳۹۳).

از نظر تئوریک، رقابت بانکداری را می‌توان به صورت مستقیم از مارک-آپ قیمت‌ها و هزینه نهایی استخراج کرد (لرنر، ۱۹۳۴). این درحالی است که استفاده از این معیار در عمل دشوار بوده و یا غیرممکن است (به دلیل کمبود اطلاعات هزینه‌ها و قیمت تولیدات بانک‌ها). تکنیک‌های اندازه‌گیری متنوعی در ادبیات موضوع برای ارزیابی ادعای رقابت در بخش بانکداری ارائه شده است. این مدل‌ها را می‌توان در دو بخش اصلی طبقه‌بندی کرد: الف- رهیافت ساختاری و ب- رهیافت غیرساختاری (بایکر، ۲۰۰۴).

روش‌های پانزار-راس (راس و پانزار (۱۹۷۷) و راس و پانزار (۱۹۸۲ و ۱۹۸۷) و بریس‌نهان-لئو (بریس‌نهان ۱۹۸۲ و ۱۹۸۹) و لئو (۱۹۸۲) دو روش مرتبط با رهیافت غیرساختاری هستند که رقابت را در چارچوب ادبیات کاربردی جدید سازمان صنعتی (NEIO) بررسی می‌کنند. هر دوی این روش‌ها را می‌توان از شرایط حداکثرسازی سود استخراج کرد. شافر (۱۹۸۳) در مطالعه خود نشان داده است که آماره‌های آزمون هر دوی این روش‌ها به‌طور سیستماتیک مرتبط به یکدیگر هستند و حتی با معیارهای جایگزینی مثل شاخص لرنز نیز در ارتباط‌اند.

براساس مدل پانزار-راس، معیار مرتبط با رقابت در این روش را معمولاً آماره H می‌نامند و به صورت مجموع کشش‌های درآمد ناخالص با توجه به قیمت نهاده‌ها استخراج می‌شوند. راس و پانزار (۱۹۷۷) نشان دادند که معیار H برای انحصار نئوکلاسیک یا انحصارچندجانبه تبانی، منفی است. این درحالی است که ارزش این معیار برای ساختار رقابت انحصاری بین صفر و یک و برای ساختار رقابتی برابر با یک در یک تعادل بلندمدت رقابتی است. گذشته از این، شافر (۱۹۸۲ و ۱۹۸۳) نشان داد که ارزش H

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

برای یک ساختار چندجانبه تغییرات حدسی یا رقابت کوتاه مدت منفی و برابر با عدد یک برای انحصار طبیعی یا بنگاهی که فروشها را باتوجه به محدودیت سربهسری حداکثر می کند. معادله پانزا-راس را به سادگی می توان با استفاده از میانگین های رگرسیون و تعداد کمی از متغیرهای توضیحی برآورد کرد. این پژوهش قصد دارد تا به بررسی ساختار بازار در صنعت بانکداری کشور با تاکید بر استفاده یا عدم استفاده از اثر مقیاس (اندازه بانکها) در سه معادله معرفی شده در چارچوب مدل پانزا-راس طی سال های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ بپردازد. پس از معرفی اجمالی مباحث کلی در مقدمه، بخش های بعدی عبارت اند از: در قسمت ادبیات تحقیق، مهم ترین رهیافت های ذکر شده در چارچوب ساختار بازار با تاکید روی نقاط قوت و ضعف رهیافت ها به تفصیل اشاره می شود. سپس معادلات مقیاس بندی نشده و مقیاس بندی شده مدل پانزا-راس با تاکید بر متغیر دارایی های کل بنگاه های اقتصادی (به عنوان شاخصی برای متفاوت بودن اندازه آنها) تصریح گردید. در ادامه، وضعیت بانک های دولتی و خصوصی کشور بر اساس داده های در دسترس ارزیابی می گردد. در نهایت، نتایج تجربی و نتیجه گیری و ارائه پیشنهاد های سیاستی بیان می شود.

مروری بر ادبیات تحقیق

در این بخش ابتدا به مبانی نظری تحقیق پرداخته شده و در ادامه مهمترین مطالعات تجزیه صورت گرفته در خصوص سنجش و برآورد قدرت رقابتی پرداخته می شود.

مبانی نظری تحقیق

قیمت پذیری و فروش تولیدات در قیمتی برابر با هزینه های نهایی، از مهم ترین خصوصیات یک بازار رقابتی است. در یک بازار ناکامل رقابتی، بنگاه ها توانایی تاثیر گذاری قیمت و فروش تولیدات، بالاتر از سطح هزینه های نهایی را دارند. این ایده توسط لرنر (۱۹۳۴: ۱۶۱) با شاخصی تحت عنوان شاخص لرنر $L \equiv \frac{p-c}{p}$ فرموله شد (که در آن، p قیمت تولید و c هزینه نهایی تولید است). هرچه ارزش این شاخص بیشتر باشد، درجه قدرت بازاری بالاتر است. تفسیر شاخص لرنر باید با احتیاط صورت گیرد؛ زیرا حاشیه قیمت-هزینه^۱ که این شاخص را تعیین می کند، قابل افزایش با ارتقا در قیمت یا کاهش در هزینه نهایی است. این تفسیر زمانی مناسب است که افزایشی در شاخص لرنر، با افزایشی در قیمت های تولیدات همراه باشد. اگر این افزایش ناشی از کاهشی در هزینه های نهایی باشد، شاخص لرنر بالاتر می تواند بیانگر کارایی بالاتر به جای قدرت بازاری باشد. این ابهام ممکن است هنگام استخراج مشاهدات از تعادل های تک-دوره ای^۲ ایجاد شود. بازی یک بعدی^۳ از چنین تعادل هایی، مانع امکان ورود بنگاه های جدید به بازار

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و پنجم - بهار ۱۳۹۹

و ملاحظات بنگاه‌ها نسبت به پاسخ‌های رقبا می‌شود. در حالت‌های چندبعدی، حاشیه قیمت- هزینه باعث جذب بنگاه‌های جدید به بازار یا انگیزه‌ای برای رقبا برای افزایش مقدار تولید می‌شود. در صورت نبود موانع ورود (مانند بازارهای رقابتی)، این فرآیند تا زمانی که قیمت‌ها تا تعادل با هزینه‌های نهایی برابر باشد، ادامه می‌یابد. بنابراین، وجود حاشیه قیمت- هزینه مثبت، تنها زمانی به‌عنوان شاهدهی برای قدرت بازاری شناخته می‌شود که وقوع^۴ آن در طول زمان تداوم داشته باشد.

• رهیافت کاربردی سازمان‌های صنعتی جدید (NEIO)

ضعف‌های رهیافت SCP، منجر به رسیدن به رهیافت جایگزین NEIO شده است. پرلوف و همکاران (۲۰۰۵) بیان می‌کند که رهیافت NEIO به دلایل زیر بهتر از رهیافت SCP است: ۱- مدل‌های مبتنی بر رهیافت NEIO، تخمین‌ها و آزمون‌هایی مستقیم از قدرت بازاری را ارائه می‌کنند که به وسیله تئوری‌ها حمایت می‌شوند ۲- آن‌ها مشکل درون‌زایی را ندارند و عوامل نهادی را نیز در تحلیل خود لحاظ کرده و ۳- به فروض متقارن در طول صنایع^۵ متکی نیستند.

این رهیافت (NEIO) شامل دو مدل ایستا و پویاست. اساساً، آن‌ها قدرت بازاری را از طریق انحراف^۶ از رفتار قیمت‌پذیری رقابتی^۷ که در آن قیمت‌ها برابر با هزینه‌های نهایی هستند، محاسبه می‌کنند. این انحراف را می‌توان با حرکات^۸ یا تعادل‌های آن مورد ارزیابی قرار داد.

• الگوی پانزار-راس

آزمون درآمدی پانزار-راس، مبتنی بر معادله فرم خلاصه‌شده مربوط به درآمد ناخالص با توجه به بردار قیمت‌های نهاده‌ها و سایر متغیرهای کنترل است. با فرض وجود یک تابع n نهاده‌ای و تک ستاده‌ای، معادله فرم خلاصه‌شده مدل پانزار-راس عبارت است از:

$$\log TR = \alpha + \sum_{i=1}^n \beta_i \log \omega_i + \sum_j \gamma_j \log CF_j + error \quad (1)$$

که در آن، TR نشان‌دهنده درآمد کل، ω_i عبارت است از i امین نهاده و CF سایر عوامل کنترل کننده خاص بنگاه هستند. پانزار و راس (۱۹۹۷) نشان دادند که می‌توان از مجموع کشش‌های قیمتی نهاده که به‌صورت زیر مشخص است، به‌عنوان معیاری برای ارزیابی ساختار رقابتی بازار استفاده کرد:

$$H = \sum_{i=1}^n \beta_i \quad (2)$$

در رابطه فوق، ارزش معیار H برای انحصار کلاسیکی یا انحصار چندجانبه با تبانی منفی، عددی

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

بین صفر و یک برای ساختار رقابت انحصاری و برابر با یک برای بنگاه رقابتی گیرنده قیمت در تعادل بلندمدت است. علاوه بر این، شافر (شافر ۱۹۸۲ و ۱۹۸۳) نشان داده است که ارزش این مقدار برای ساختار انحصار چندجانبه با تغییرات حدسی یا بنگاه رقابتی در کوتاه مدت منفی است.

تصریح معادله اول، مشابه تصریح استفاده شده در ادبیات تجربی رایج است (گرچه که انتخاب متغیر وابسته و متغیرهای کنترل خاص بنگاه، متفاوت است). برای مثال؛ در ادبیات تجربی بانکداری، اغلب از درآمد بهره‌ای^۹ به عنوان درآمد^{۱۰} تنها برای اتخاذ فعالیت‌های واسطه بانک‌ها بهره گرفته شده است (بیکر و هاف، ۲۰۰۲). بنگاه‌های بزرگ‌تر با تغییرات در قیمت‌های نهاده‌ها با فرض ثابت بودن سایر شرایط، دارای درآمد بیشتری هستند. بنابراین، در بسیاری از مطالعات از لگاریتم دارایی‌های کل به عنوان متغیر کنترل خاص بنگاه در معادله (۱) استفاده شده است. این در حالی است که سایر مطالعات لگاریتم درآمدها تقسیم بر دارایی‌های کل (TR/TA) را به عنوان متغیر وابسته و به عنوان پروکسی برای قیمت ستاده در مدل پانزار-راس استفاده کرده‌اند. به عبارت دیگر، معادله‌ای دوطرف لگاریتمی قیمت به جای معادله دوطرف لگاریتمی درآمدی وجود خواهد داشت.

به طور کلی، سه نسخه از مدل تجربی پانزار-راس در ادبیات تجربی رقابت وجود دارد. معادله درآمد پانزار-راس با وجود شاخص لگاریتم دارایی‌های کل به عنوان متغیر کنترل، اولین معادله است:

$$\log TR = \alpha + \sum_{i=1}^n \beta_i \log \omega_i + \sum_j \gamma_j \log CF_j + \delta \log TA + error \quad (3)$$

در ادبیات تجربی بانکداری از این نسخه مدل پانزار-راس در مطالعات شافر (۱۹۸۲ و ۲۰۰۴)، ناتان و نیو (۱۹۸۹) و مولینیوکس (۱۹۹۶) استفاده شده است. علاوه بر این، پژوهش‌های اشنفلتر و سالیوان (۱۹۸۷) و سوتیو و کامساکا (۲۰۰۵) نیز بر اساس مدل پانزار-راس، به بررسی فضای رقابتی در صنعت سیگار و اوراق بهادرا ژاپن پرداخته‌اند.

دومین نسخه مدل پانزار-راس به معادله قیمتی بدون دارایی‌های کل (به عنوان متغیر کنترل) به صورت زیر معروف است:

$$\log(TR/TA) = \alpha + \sum_{i=1}^n \beta_i \log \omega_i + \sum_j \gamma_j \log CF_j + error \quad (4)$$

این نسخه در مطالعات محققان مختلفی مانند دبانت و دیویس (۲۰۰۰)، همپل (۲۰۰۲)، ژیانگ و همکاران (۲۰۰۴)، کوت سومانولی و اس تاکوراس (۲۰۰۵)، لی و لی (۲۰۰۵)، مامات زاکیس و همکاران (۲۰۰۵) اجرا شده است. در نهایت، سومین نسخه این مدل دارای فرم زیر است:

$$\log(TR/TA) = \alpha + \sum_{i=1}^n \beta_i \log \omega_i + \sum_j \gamma_j \log CF_j + \delta \log TA + error \quad (5)$$

این تصریح توسط مولینیوکس (۱۹۹۴)، بیکر و گرونولد (۲۰۰۰)، بیکر و هاف (۲۰۰۲)، کلاسنس و ایون (۲۰۰۴)، یالیریم و فیلیپاتس (۲۰۰۷) و شیک و همکاران (۲۰۰۹) به کار گرفته شده است. اشاره می‌شود وقتی لگاریتم دارایی‌ها در معادله وارد می‌شود، تخمین‌های تجربی یک معادله لگاریتمی قیمت، معادل آن حالتی می‌شود که معادله دو طرف لگاریتمی درآمدی داشته باشیم (با این تفاوت که ضریب $\log TA$ تا عدد یک تغییر می‌کند). کلیدی‌ترین موضوع این مقاله، رابطه آماره H براساس نسخه‌های مقیاس‌بندی‌شده و مقیاس‌بندی‌نشده معادله قیمت و درآمدی مدل پانزار-راس است.

پیشینه تحقیق

در این بخش مهمترین مطالعات انجام شده در خارج و داخل کشور در زمینه برآورد قدرت رقابتی با بهره‌گیری از الگوهای ساختاری و غیرساختاری مورد بررسی قرار می‌گیرد.

گوانچی و میورا^{۱۱} (۲۰۰۹) با بکارگیری روش پانزار-راس اقدام به سنجش رقابت در صنعت بانکی ۲۲ کشور در حال توسعه نموده و با استفاده از مدل‌های غیرتئوریک توانست رابطه منفی رقابت در صنعت بانکداری و اثر بخشی سیاست پولی از طریق مجرای وام دهی را نشان دهد.

برامر و همکاران^{۱۲} (۲۰۱۳) در مقاله‌ای به ارزیابی رقابت در بازار بانکی منطقه یورو از طریق محاسبه شاخص هرفیندال-هیرشمن و همچنین تمرکز نسبی پنج بانک بزرگ (CR5) پرداخته و تاثیر آن در اثربخشی سیاست‌های پولی ECB مورد سنجش قرار می‌دهند. نتایج حاصله از بررسی‌ها نشان می‌دهد، هر دو شاخص حاکی از تسلط بانک‌های بزرگ در بلژیک، فنلاند و هلند می‌باشد، در حالی که جمع سهم بازار موسسات بزرگ در آلمان و لوکزامبورگ نسبتاً کم است. سپس با استفاده از رویکرد رگرسیون حداقل مربعات معمولی نشان می‌دهند، درجه تمرکز بالا در صنعت بانکداری موجب تضعیف اثرگذاری سیاست‌های پولی بر متغیرهای کلان اقتصاد می‌شوند.

لروی^{۱۳} (۲۰۱۴) در مطالعه‌ای به بررسی رابطه رقابت در صنعت بانکداری و اثربخشی سیاست پولی بر اقتصاد ۱۱ کشور از منطقه اروپا می‌پردازد. وی به منظور محاسبه شاخص تمرکز از شاخص لرنر بهره جسته و چون دو ورودی قیمت و هزینه نهایی برای به دست آوردن شاخص لرنر مورد نیاز هست، از نسبت کل درآمد به کل دارایی به عنوان قیمت و برای برآورد هزینه نهایی از تابع ترانسلوگ استفاده می‌کند. وی مدل خود را براساس الگوی تجربی کاشیاپ و استین^{۱۴} (۲۰۰۰)، اشکرافت^{۱۵} (۲۰۰۶) و

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

آلتانباس ۱۶ (۲۰۰۹) ارائه کرده و با رویکرد گشتاورهای تعمیم یافته^{۱۷} برای دوره ۱۲ ساله (۲۰۱۱-۱۹۹۹) تخمین می‌زند. نتایج حاصله نشان می‌دهد، بانک‌ها با قدرت بازاری بالاتر حساسیت کمتری به تغییرات در نرخ بهره بین بانکی دارند. یعنی افزایش قدرت بازاری صنعت اثربخشی سیاست های پولی را تضعیف می‌کند.

یانگ و ساهو^{۱۸} (۲۰۱۶) در پژوهشی اقدام به ارزیابی شاخص لرنر براساس شکاف بین قیمت و هزینه به عنوان شاخص قدرت بازاری سیستم بانکی چین نمود ایشان نیز برای محاسبه هزینه نهایی از تابع هزینه مرزی ترانسلوگ استفاده نمود. سپس با استفاده از مدل ایپرم^{۱۹} (۲۰۰۳) اقدام به بررسی اثر قدرت بازاری بر اثربخشی سیاست پولی برای سال‌های ۲۰۰۳ الی ۲۰۱۴ در کشور چین نمود. نتایج حاصله گویای این است که بانک‌های با قدرت بازاری پایین‌تر، تمایل به افزایش رشد وام و حساسیت کمتری نسبت به شوک سیاست پولی دارند لذا افزایش در رقابت بخش بانکی چین اثربخشی سیاست پولی را تضعیف می‌کند.

اولیورو و لی^{۲۰} (۲۰۱۷) در پژوهشی به بررسی رابطه تمرکز در صنعت بانکداری و اثر بخشی سیاست پولی از طریق مجرای وام‌دهی بر اقتصاد ۱۸ کشور می‌پردازد. ایشان به منظور محاسبه شاخص تمرکز از شاخص هرفیندال-هریسمن بهره جسته و با رویکرد رگرسیونی داده‌های پانل نشان می‌دهند برای دوره ۱۰ ساله مورد مطالعه (۱۹۹۶-۲۰۱۶) کاهش میزان تمرکز اثر بخشی سیاست پولی در این کشورها را از طریق مجرای وام‌دهی تقویت می‌نمایند.

گودهارت و کبیری^{۲۱} (۲۰۱۹) با استفاده از رهیافت داده‌های تابلویی به بررسی ارتباط بین سیاست‌های پولی و سودآوری بانک‌ها در محیط نرخ بهره پایین در کشور انگلستان می‌پردازند. یافته‌های این مطالعه دلالت بر ارتباط معکوس بین سیاست‌های پولی بر سودآوری بانک‌ها در محیط‌های پایین نرخ بهره می‌باشد.

نظریان، فرهادی‌پور و فرجی (۱۳۹۲) در مقاله‌ای اقدام به ارزیابی چگونگی اثر تغییر رقابت صنعت بانکداری بر رشد وام نمودند. آن‌ها با استفاده از روش شناسی پانزار و راس درجه رقابت در صنعت بانکداری ایران را اندازه‌گیری کرده و سپس اثر شاخص رقابت بازار بانکداری را بر رشد وام مورد بررسی قرار دادند. نتایج برآورد شواهد سازگاری را مبنی بر تقویت اثربخشی سیاست پولی از طریق کانال وام‌دهی بانک با افزایش رقابت در بانکداری نشان می‌دهد.

شاهچرا و کشیشیان (۱۳۹۳) در پژوهشی ابتدا اقدام به محاسبه میزان تمرکز در صنعت بانکداری ایران با استفاده از سه شاخص هرفیندال-هریسمن، نسبت تمرکز چهار بنگاه برتر و شاخص آنتروپی

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و پنجم - بهار ۱۳۹۹

نمودند، سپس اثر شاخص‌های محاسبه شده را در سازوکار انتقال سیاست پولی از طریق مجرای وام‌دهی مورد ارزیابی قرار دادند. نتایج به دست آمده بیانگر آن است که ضریب متغیر تمرکز با استفاده از هر سه شاخص بر مجرای وام‌دهی بانک‌ها دارای اثر معنادار و منفی است، به این معنی که با افزایش تمرکز از میزان وام‌دهی بانک‌ها کاسته شده و مجرای وام‌دهی به عنوان یکی از سازوکارهای انتقال سیاست پولی تضعیف می‌شود.

بهمنی و میرهاشمی نائینی (۱۳۹۴) در تحقیقی به این سوال پاسخ دادند که آیا مجرای وام‌دهی ناشی از سیاست پولی اعمال شده توسط مقامات پولی، تحت تاثیر شاخص بازاری کردن سیستم بانکی قرار گرفته است یا نه؟ ایشان به منظور محاسبه بازاری کردن نظام بانکی از دو شاخص نسبت سپرده‌های بانک‌های غیردولتی به کل سپرده‌های تمام بانک‌های نمونه و نسبت وام‌های بانک‌های غیر دولتی به کل وام‌های تمام بانک‌های نمونه بهره جستند و با استفاده از روش گشتاورهای تعمیم یافته اقدام به برآورد الگوی ارائه شده نمودند. نتایج برآورد نشان می‌دهد با افزایش درجه بازاری کردن شبکه بانکی میزان اعطای تسهیلات سیستم بانکی افزایش می‌یابد. همچنین میزان انتقال سیاست پولی از طریق مجرای اعطای وام بانکی با افزایش بازاری کردن تضعیف می‌شود.

عیسوی و همکاران (۱۳۹۷) به بررسی رابطه شاخص‌های ثبات و کارایی در ۱۱ بانک دولتی و خصوصی طی سال‌های ۱۳۸۳ تا ۱۳۹۵ می‌پردازند. کارایی بانک‌ها با استفاده از روش تحلیل پوششی داده‌ها و رهیافت واسطه‌ای، محاسبه شده است. همچنین برای ثبات بانکی از شاخص‌های ریسک اعتباری و ریسک نقدینگی استفاده شده است. نتایج نشان می‌دهد بهبود شاخص‌های ثبات منجر به کاهش کارایی بانک‌ها شده که این نشان‌دهنده عملکرد نامناسب بانک‌ها در انتخاب پرتفویی است که هم‌زمان ریسک را کاهش و عملکرد کارایی را بهبود بخشد.

در جمع‌بندی مطالعات انجام شده در ایران می‌توان بیان کرد که در بسیاری از این پژوهش‌ها به بررسی ویژگی‌های مهم ترازنامه بانک‌ها چون سرمایه، اندازه و نقدینگی بانک در سازوکار انتقال سیاست پولی پرداخته و تنها سه مورد مطالعه در این خصوص صورت گرفته و هیچ کدام از این مطالعات قدرت انحصاری صنعت بانک‌داری با بهره‌گیری از رهیافت پانزار و راس مورد سنجش قرار نداده‌اند. بنابراین نوآوری این مقاله ملحوظ نمودن قدرت بازاری با بهره‌گیری از الگوهای ساختاری و نیز مدل‌سازی آن طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ می‌باشد.

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

حقایق آشکار شده در صنعت بانکداری ایران

هدف این بخش، فراهم آوردن وضعیت تجربی از کاربرد مبانی تئوریک اشاره شده در بخش‌های قبلی با استفاده از داده‌های قابل دسترس صنعت بانکداری ایران است. در این بخش، در ابتدا وضعیت صنعت بانکداری ایران با توجه به متغیرهای مختلف بررسی می‌شود و سپس به تشریح کامل پروکسی‌های متغیر وابسته در سه مدل مختلف پانزار-راس پرداخته می‌شود. در ادامه برآورد مدل‌ها برای سنجش قدرت بازاری بانک‌های ایرانی تحت بررسی قرار می‌گیرد. در جدول زیر خلاصه‌های از وضعیت هر یک از بانک‌های خصوصی و دولتی به‌طور میانگین بر اساس هزینه‌های کل (شامل هزینه‌های اداری و عمومی، هزینه پرسنلی، هزینه استهلاک، مالی)، میزان سپرده‌ها طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ گزارش شده است:

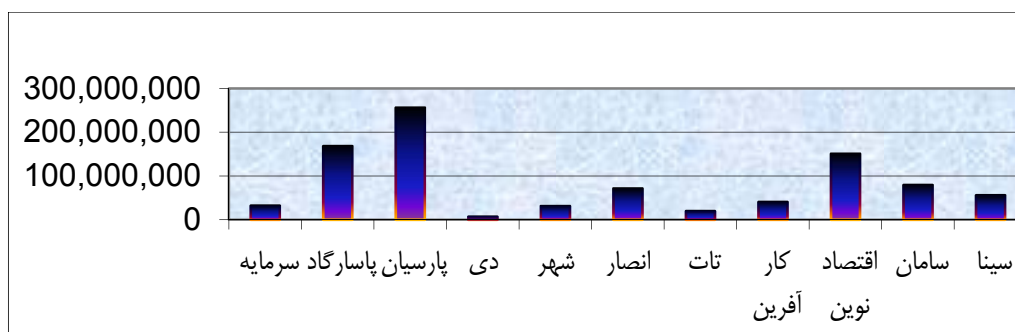
جدول ۱: خلاصه وضعیت بانک‌های مورد بررسی طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷

بانک	میزان سپرده‌ها	سود تسهیلات اعطایی	هزینه‌های کل
سینا	۲۰۲۰۰	-	۳۱۸۷۵
پست	۷۲۷۳۰۸	-	۴۴۴۷۳
رفاه	۲۵۳۱۴۶۰	۲۲۹۲/۸۷	۲۲۴۹۵
صادرات	۱۱۹۲۸۴۵۰	۸۷۸۲۸۲۵	۹۶۷۷۸۰۷
سامان	۱۳۲۸۲۶۵	۲۰۱۷۸۵	۶۷۶۲۴
صنعت و معدن	۴۱۹۹۷۱	۱۰۹۸۷۰	۱۴۴۳۸۲۵
سرمایه	۸۰۱۷۴۰	۲۰۱۹۷۴	۲۳۳۷۴
سپه	۶۹۷۰۸۴۲	۷۹۵۷۴۶	۱۰۹۱۰
پاسارگاد	۵۰۳۳۵۶۶	۸۴۴۸	۷۷۴۷۳
پارسیان	۷۷۴۶۸۲۳	۱۳۶۱۷۰۵	۱۸۸۲۳۷۴
اقتصاد نوین	۳۳۵۲۷۷۷	۴۹۴۴۳۱	۱۳۴۰۷
ملت	۱۲۳۳۹۳	۱۲۰۲۶۲۱	۱۳۱۲۵۸۷
ملی	۱۷۵۸۶۳	۱۲۶۴۷	۱۹۳۰۴۷
مسکن	۵۱۳۲۷	۵۱۲۱۶۲	۴۶۵۳۵۰۵
کشاورزی	۴۵۳۶۲۶۰	۶۷۷۵۶۱	۹۹۸۱۸۹۵
کارآفرینی	۱۰۸۹۸۸۰	۲۵۸۲۲۸	۳۶۵۱۸
تجارت	۹۳۹۹۴۹۱	۸۶۸۴۷۴	۴۶۶۳
توسعه صادرات	۳۸۹۶	۴۳۷۳۵	۱۲۱۲۷۸

مأخذ: یافته‌های تحقیق

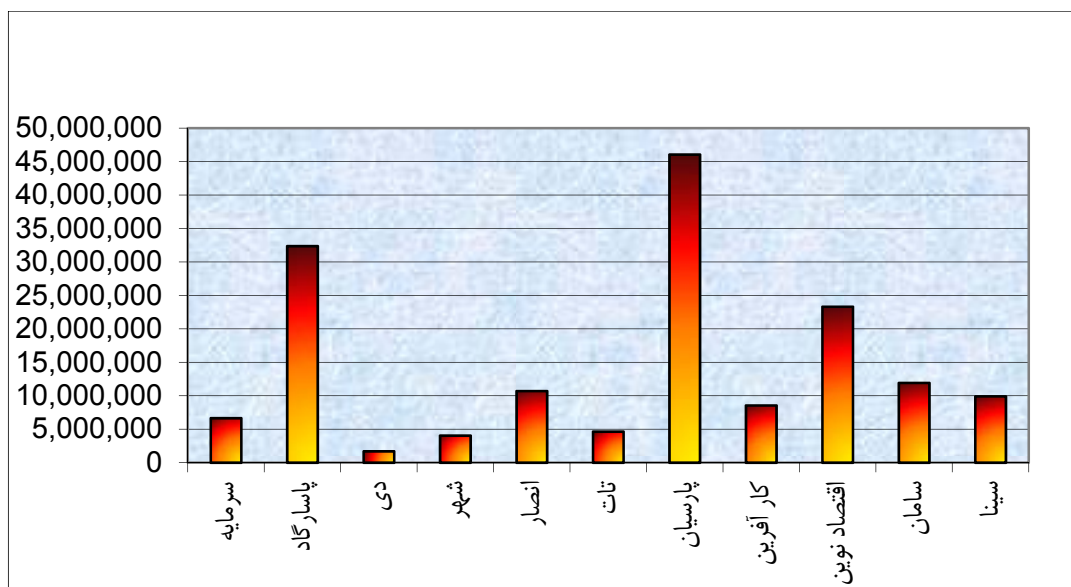
فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و پنجم - بهار ۱۳۹۹

بر اساس جدول فوق می‌توان بیان کرد که بانک‌های ملی، ملت و صادرات دارای بیشترین میزان سپرده و بانک‌های توسعه، صنعت و معدن و پست دارای کمترین میزان سپرده در صنعت بانکداری ایران بوده‌اند. به طوری که، در نمودار زیر می‌توان وضعیت مناسب دو بانک پارسیان و پاسارگاد را در مقایسه با سایر بانک‌های خصوصی کشور در جذب سپرده‌های مردم را در سال ۱۳۹۶ به وضوح مشاهده کرد:

نمودار ۱: سپرده اشخاص در سال ۱۳۹۶

از آنجا که میزان سپرده‌های دو بانک پارسیان و پاسارگاد بیشتر از سایر بانک‌های خصوصی است، لذا، درآمدهای به دست آمده نیز به تبع بالاتر خواهد بود که نمودار زیر این موضوع را تأیید می‌کند:

نمودار ۲: درآمدهای مشاع و غیرمشاع در سال ۱۳۹۶

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

نمودار فوق حاکی از وضعیت مناسب‌تر بانک‌های پارسیان و پاسارگاد به لحاظ درآمد نسبت به سایر بانک‌های خصوصی در سال ۱۳۹۶ است. در ادامه رتبه‌بندی بانک‌های خصوصی کشور به لحاظ تعداد شعب، تعداد نیروی انسانی، سرانه نیروی انسانی به تعداد شعبه، سرانه سپرده اشخاص به تعداد شعب، سرانه سپرده به نفر بیان می‌شود. شایان ذکر است رتبه بانک‌ها بر اساس روش آماری خاصی انجام نشده و صرفاً کمیت بیشتر در خصوص تعداد شعب، نیروی انسانی و سرانه نیروی انسانی بیانگر وضعیت یا رتبه مناسب و بهتر آن بانک می‌باشد.

جدول ۲: رتبه بانک‌ها از نظر تعداد شعب و نیروی انسانی

مقایسه سرانه نیروی انسانی به شعبه		مقایسه تعداد نیروی انسانی		مقایسه تعداد شعب		رتبه
سرانه نیروی انسانی به شعبه	نام بانک	تعداد نیروی انسانی	نام بانک	تعداد شعب	نام بانک	
۱۸/۲	کار آفرین	۴۹۵۳	انصار	۶۱۴	انصار	رتبه ۱
۱۵/۷	پارسیان	۴۵۳۱	پارسیان	۲۹۶	پاسارگاد	رتبه ۲
۱۲/۸	سامان	۳۲۵۱	پاسارگاد	۲۸۸	پارسیان	رتبه ۳
۱۲/۱	تات	۲۶۶۲	اقتصاد نوین	۲۶۸	سینا	رتبه ۴
۱۱/۴	اقتصاد نوین	۲۳۷۴	سینا	۲۳۳	اقتصاد نوین	رتبه ۵
۱۱	پاسارگاد	۱۹۵۳	سامان	۲۱۷	شهر	رتبه ۶
۱۰/۶	سرمایه	۱۵۳۲	سرمایه	۱۵۳	سامان	رتبه ۷
۹/۲	دی	۱۴۱۶	کار آفرین	۱۴۵	سرمایه	رتبه ۸
۸/۹	سینا	۱۱۰۲	شهر	۷۸	کار آفرین	رتبه ۹
۸/۱	انصار	۸۶۰	تات	۷۱	تات	رتبه ۱۰
۵/۱	شهر	۵۶۴	دی	۶۱	دی	رتبه ۱۱

مأخذ: یافته‌های تحقیق

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و پنجم - بهار ۱۳۹۹

جدول ۳: رتبه بانک‌ها از نظر سرانه سپرده به شعبه و سرانه سپرده اشخاص به نفر

رتبه	مقایسه سرانه سپرده اشخاص به شعبه		مقایسه سرانه سپرده اشخاص به نفر	
	نام بانک	سرانه سپرده به شعبه	نام بانک	سرانه سپرده به نفر
رتبه ۱	پارسیان	۸۸۹/۸۱۹	اقتصاد نوین	۵۶/۷۰۹
رتبه ۲	اقتصاد نوین	۶۴۷/۸۹۶	پارسیان	۵۶/۵۵۹
رتبه ۳	پاسارگاد	۵۶۸/۷۸۱	پاسارگاد	۵۱/۷۸۷
رتبه ۴	کار آفرین	۵۲۱/۲۷۷	سامان	۴۰/۶۵۶
رتبه ۵	سامان	۵۱۸/۹۶۳	کار آفرین	۲۸/۷۱۴
رتبه ۶	تات	۲۷۸/۲۸۹	شهر	۲۸/۴۸۴
رتبه ۷	سرمایه	۲۲۲/۵۷۲	سینا	۲۳/۵۸۷
رتبه ۸	سینا	۲۰۸/۹۴۰	تات	۲۲/۹۷۵
رتبه ۹	شهر	۱۴۴/۶۵۲	سرمایه	۲۱/۰۶۶
رتبه ۱۰	انصار	۱۱۶/۶۳۹	انصار	۱۴/۴۵۹
رتبه ۱۱	دی	۱۱۵/۶۶۹	دی	۱۲/۵۱۰

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج جداول (۲) و (۳) می‌توان بیان کرد که بر اساس مقایسه سرانه سپرده اشخاص به شعبه، مقایسه سرانه سپرده اشخاص به نفر، مقایسه تعداد شعب و مقایسه تعداد نیروی انسانی سه بانک پارسیان، پاسارگاد، و اقتصاد نوین از رتبه بالاتری در بین سایر بانک‌های مورد بررسی برخوردار بوده‌اند. در ادامه سهم بازاری هر یک از بانک‌ها بر اساس مجموع سپرده‌ها در سال‌های ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ محاسبه شده که نتایج به صورت جدول زیر می‌باشد:

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

جدول (۴). محاسبه سهم بازاری بانکها در سالهای ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ و مقایسه تغییرات آن

جمع سپرده ها			
نام بانک	سهم بازار در سال ۱۳۹۵	سهم بازار در سال ۱۳۹۶	تغییرات ۱۳۹۶ نسبت به ۱۳۹۵
سرمایه	۴/۱	۳/۵	-۰/۶
پاسارگاد	۱۹/۲	۱۸/۴	-۰/۸
پارسیان	۳۱/۳	۲۸	-۳/۳
کارآفرین	۴/۳	۴/۴	۰/۱
اقتصاد نوین	۱۵/۹	۱۶/۵	۰/۶
سینا	۵/۸	۶/۱	۰/۴
تات	۰/۵	۲/۲	۱/۷
شهر	۲/۷	۳/۴	۰/۸
انصار	۸/۴	۷/۸	-۰/۶
دی	۰/۲	۰/۸	۰/۵
سامان	۷/۶	۸/۷	۱/۱
جمع	۱۰۰	۱۰۰	

مأخذ: یافته‌های تحقیق

جدول فوق نشان می‌دهد که سهم بازاری بانکهای پارسیان، پاسارگاد و اقتصاد نوین برای دو سال ۱۳۹۵ و ۱۳۹۶ به ترتیب برابر با ۳۱/۳، ۱۹/۲ و ۱۵/۹ بوده و بانکهای دی و تات نیز با دارا بودن سهم بازاری ۰/۲ و ۰/۵ در طول این دو سال کمترین سهم بازاری را داشته‌اند.

یافته‌های تجربی

برای ارزیابی رفتار بانکها براساس الگوی پانزا-راس، لازم است نهاده‌ها و ستاده‌ها با توجه به مدل بنگاه برای صنعت بانکداری تصریح شود (شافر، ۲۰۰۴). چنین مدلی معمولاً براساس تابع تولید بانکی (مطالعاتی مانند کلین (۱۹۷۱)، مونت (۱۹۷۲)، سیلی و لیندلی (۱۹۷۷) که از نهاده‌های نیروی کار و سرمایه استفاده می‌کند (به منظور جذب سپرده)، بیان می‌شود. بانکها از این سپرده‌ها برای اعطای وام و سایر دارایی‌ها استفاده می‌کنند. نرخ دستمزد اغلب به صورت نسبت هزینه‌های دستمزد و تعداد کارمندان

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و پنجم - بهار ۱۳۹۹

شاخص‌سازی می‌شود. پروکسی نرخ بهره سپرده‌ها، به‌صورت نسبت هزینه‌های بهره‌ای به سپرده‌های کل و قیمت سرمایه فیزیکی به‌صورت هزینه‌های کل دارایی‌های ثابت (مثل استهلاک) تقسیم‌بر ارزش دارایی‌های ثابت تعیین می‌شود. اندازه‌گیری دقیق قیمت‌های نهاده‌ها دشوار است. برای مثال؛ در مطالعه فیشر و مک‌گوان (۱۹۸۳) مشاهده شده است که عملاً قیمت سرمایه فیزیکی براساس داده‌های حسابداری غیرقابل اتکاست. خوشبختانه، گنسو و مولین (۱۹۹۸) بیان کرده‌اند که معیارهای رهیافت سازمان‌های صنعتی جدید مربوط به رقابت، به‌طور تجربی در مقابل خطای اندازه‌گیری هزینه‌های نهایی و تقاضا مقاوم و استوار هستند. شافر برای بررسی استواری این معیارها، ملاحظه کرد که تخمین‌های مشابهی برای یک معادله درآمدی جایگزین با وجود نهاده‌های مختلف و تصریحات بلندمدت به‌دست می‌آید.

در مدل مقیاس‌بندی‌نشده پانزار-راس، متغیر وابسته یکی از دو حالت لگاریتم درآمد بهره‌ای (II) یا درآمد کل (TI) را می‌تواند اختیار کند. در مدل قیمت پانزار-راس، متغیر وابسته نیز می‌تواند به دو صورت شاخص‌سازی شود: الف) نسبت II/TA به‌عنوان پروکسی نرخ وام‌دهی یا نسبت TI/TA . نسبت هزینه‌های سالیانه پرسنلی به دارایی‌های کل (PE/TA) به‌عنوان تقریبی از نرخ دستمزد (ω_2) و نسبت سایر هزینه‌های غیربهره‌ای به دارایی‌های ثابت ($ONIE/FA$) به‌عنوان پروکسی قیمت سرمایه فیزیکی (ω_3) در نظر گرفته می‌شود. نسبت هزینه‌های سالیانه پرسنلی به تعداد کارمندان تمام وقت را می‌توان به‌عنوان معیار مناسب‌تری از قیمت واحد نیروی کار در نظر گرفت. از چند متغیر دیگر به عنوان متغیرهای کنترل (مانند نسبت‌های ترازنامه که منعکس‌کننده رفتار بانک و پروفایل ریسک است) استفاده می‌شود. نسبت وام‌های مصرف‌کننده به دارایی‌های کل (LNS/TA) معرف ریسک اعتبارات است. نسبت سپرده‌های مصرف‌کننده به مجموع سپرده‌های مشتریان (DPS/F) می‌تواند خصوصیات مهمی ترکیب بودجه‌بندی را نشان دهد. نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های کل (EQ/TA) منعکس‌کننده اهرم است و تفاوت‌های ترجیح ریسک در بین بانک‌ها را می‌تواند نشان دهد. داده‌های مورد استفاده در این مطالعه از ترازنامه بانک‌های خصوصی و دولتی برای سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ استخراج شده است.

نتایج تخمین مدل

در ابتدا اشاره می‌شود که به‌دلیل نبود اطلاعات یکسان برای همه بانک‌های خصوصی و دولتی، در این مطالعه براساس داده‌های در دسترس، از منتخبی از بانک‌های خصوصی و دولتی برای بررسی تاثیر مقیاس بر سطح رقابت بازار با توجه به سه معادله معرفی‌شده مدل پانزار-راس، استفاده می‌کند. نتایج حاصل از برآورد آماره H پانزار-راس نشان داد که برای هر سه معادله ذکرشده، ارزش این آماره بین

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

عدد یک و صفر است که نشان‌دهنده بازار رقابت انحصاری برای این صنعت است. نکته جالب و مهم این پژوهش در این است که وقتی اثر مقیاس یعنی دارایی‌های بانک‌ها (به‌عنوان اندازه بنگاه) به مدل اضافه می‌شود، ارزش آماره H تعدیل شده و مقدار آن به عدد یک نزدیک‌تر می‌گردد. به‌طوری‌که، ارزش این آماره برای معادله مقیاس‌بندی شده سوم (دربردارنده مقیاس بانک‌ها) برابر $0/59$ برآورد شده است.

یکی از مشکلات در استفاده از روش‌های برآوردیابی معمول مانند روش حداقل مربعات خطا و حداکثر درستنمایی آن است که این برآوردگرها در حالت تعداد مشاهدات زیاد و دوره زمانی کم برای پارامترهای مدل پانلی پویا ناسازگارند. همچنین ممکن است بعضی از فرض‌های معمول در مدل رگرسیون مانند ناهمبستگی متغیر توضیحی و مؤلفه‌های خطا، برقرار نباشند. پس روش‌های دیگری مانند متغیرهای ابزاری که عموماً بر اساس تفاضل‌ها عمل می‌کند پیشنهاد شده است. چون، به طور کلی، در یک مدل تعداد برآوردگرهای به دست آمده بر اساس این متغیرها برای یک پارامتر به خصوص زیاد بوده، لذا روش گشتاوری تعمیم‌یافته^{۲۲} (GMM) به عنوان یک روش جایگزین برای برآوردیابی مدل‌های رگرسیون خطی پویای پانلی ارائه می‌گردد. (دیزیجی، پناهی و تقی زاده، ۱۳۸۹). برای تخمین مدل به وسیله این روش لازم است ابتدا متغیرهای ابزاری به کار رفته در مدل مشخص شوند. سازگاری تخمین زنده GMM به معتر بودن فرض عدم همبستگی سریالی جملات خطا و ابزارها بستگی دارد. این اعتبار می‌تواند به وسیله دو آزمون تصریح شده توسط آرلانو و باند^{۲۳} (۱۹۹۱)، آرلانو و بوور^{۲۴} (۱۹۹۵) آزمون شود. آزمون سارگان^{۲۵} سارگان^{۲۵} (۱۹۵۸) برای تعیین هر نوع همبستگی بین ابزارها و خطاها به کار برده می‌شود. برای اینکه ابزارها معتبر باشند، باید بین ابزارها و جملات خطا همبستگی وجود نداشته باشد. مدل سیستم GMM در صورتی سازگار است که هیچ‌گونه همبستگی سریالی از مرتبه دوم در مقادیر باقیمانده وجود نداشته باشد. اگر برآوردگر GMM سازگار بوده و ابزارهای آن معتبر باشند، مدل داده‌های پانلی پویا نیز معتبر خواهند بود. همچنین روش تفاضل‌گیری مرتبه اول در صورتی روشی مناسب است که خود همبستگی جملات اخلاص از مرتبه دو نباشند. با توجه به نتایج آزمون سارگان در هر دو معادله فرضیه صفر مربوط به معتر بودن ابزارها را نمی‌توان رد کرد. با توجه به نتایج این آزمون آرلانو-باند مرتبه خود همبستگی جملات اخلاص از مرتبه یک می‌باشد. پس روش آرلانو-باند روش مناسبی است. بنابراین مدل برآورده شده روش مناسبی برای تخمین مدل بوده است و دارای تورش تصریح نمی‌باشد. نتایج تخمین الگوی پویا در جدول زیر ارائه شده است:

فصلنامه مدیریت کسب و کار - شماره چهل و پنجم - بهار ۱۳۹۹

جدول ۵: نتایج تخمین الگو به روش گشتاور تعمیم یافته (GMM)

معادله	متغیر	ضریب برآورد شده	آماره z	ارزش احتمال
درآمد کل	عرض از مبدأ	-۶/۹۸	۴/۳۵	۰/۰۰۰
	مقدار وقفه دار درآمد کل	۰/۸۹	۱۸/۰۶	۰/۰۰۰
	نرخ دستمزد	-۱/۲۳	-۹/۸	۰/۰۰۰
	شاخص قدرت بازاری	۰/۵۹	۵/۲۳	۰/۰۲۲
	نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های کل	۱/۲	۲۹/۷۶	۰/۰۰۰
	مقدار آماره سارگان	۰/۳۵	---	۰/۵۹
	مقدار آماره آرلانو و باند برای بررسی خودهمبستگی مرتبه اول جملات اختلال	-۰/۱۵	---	۰/۵۶
	مقدار آماره آرلانو و باند برای بررسی خودهمبستگی مرتبه دوم جملات اختلال	۰/۲۱	---	۰/۲۶

مأخذ: یافته‌های تحقیق

بر اساس نتایج تخمین الگو به روش داده‌های تابلویی می‌توان بیان کرد مقدار وقفه‌دار درآمد کل تأثیر مثبت و معنی‌دار بر درآمد کل در سال جاری داشته و متغیرهای قدرت بازاری و نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های کل دارای اثرگذاری مثبت و معنی‌دار بر درآمد کل بانک‌ها در دوره مورد بررسی می‌باشند. همچنین نرخ دستمزد تأثیر منفی و معنی‌دار بر درآمد بانک‌ها داشته است. همچنین بر اساس نتایج آزمون آرلانو- باند مرتبه خود همبستگی جملات اختلال از مرتبه یک می‌باشد. لذا روش آرلانو- باند روش مناسبی است. بنابراین مدل برآورده شده روش مناسبی برای تخمین مدل بوده است و دارای تورش تصریح نمی‌باشد.

نتیجه‌گیری و ارائه پیشنهادها سیاستی

این پژوهش با استفاده از مدل پانزار- راس به بررسی ساختار بازار در صنعت بانکداری ایران طی سال‌های ۱۳۹۶-۱۳۸۷ پرداخته است. نتایج به دست آمده در این مطالعه نشان می‌دهد بانک‌های ملی، ملت و صادرات دارای بیش‌ترین میزان سپرده درحالی‌که، بانک‌های توسعه، پست و کارآفرینی دارای کم‌ترین میزان سپرده در صنعت بانکداری ایران بوده‌اند. بانک‌های دولتی درکل از وضعیت بهتری نسبت به بانک‌های خصوصی برخوردارند. علاوه‌براین، اشاره می‌شود که از بین بانک‌های خصوصی، دو بانک

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

پاسیان و پاسارگاد در جذب سپرده‌های مردم از وضعیت مطلوبی برخوردارند، به طوری که این دو بانک توانسته‌اند گوی سبقت را حتی از بانک‌هایی مانند کشاورزی و رفاه نیز ببرند. از این‌رو، به سایر بانک‌های خصوصی پیشنهاد می‌شود تا از استراتژی‌های به کار گرفته شده در این بانک‌ها برای جذب بیش‌تر سپرده‌ها استفاده کنند. همچنین جداول مقایسه‌ای بخش بررسی وضعیت صنعت بانکداری در بخش خصوصی کشور نشان داد که تعداد شعب نیز می‌تواند از اهمیت خاصی در جذب سپرده برخوردار باشد.

از سوی دیگر، نتایج برآورد مدل به روش داده‌های تابلویی پویا و گشتاور تعمیم یافته نشان داد که اثر مقیاس می‌تواند از اهمیت به‌سزایی در نشان‌دادن سطح رقابت بیشتر صنعت بانکداری مفید باشد. در نتیجه، پیشنهاد می‌شود تا اثر مقیاس در اکثر مطالعات محققان لحاظ گردد تا به‌توان سطح رقابت را بهتر تحلیل و ارزیابی کرد. گذشته از این، منطقی است که بنگاه‌های اقتصادی (در اینجا بانک‌ها) با یکدیگر در اکثر شاخص‌ها متفاوتند که لزوم در نظر گرفتن آن‌ها بیش از پیش روشن می‌شود. بر مبنای نتایج به دست آمده مقدار قدرت بازاری برای بانک‌ها برابر با ۰/۵۹ بوده که دلالت بر وضعیت انحصار ناقص در بانک‌های مورد بررسی بوده و متغیرهای قدرت بازاری و نسبت حقوق صاحبان سهام به دارایی‌های کل دارای اثرگذاری مثبت و معنی‌دار بر درآمد کل بانک‌ها در دوره مورد بررسی می‌باشند. همچنین نرخ دستمزد تأثیر منفی و معنی‌دار بر درآمد بانک‌ها داشته است.

منابع

- ۱) بهمنی، م و میرها شمی نائینی، س. (۱۳۹۴)، بررسی اثر بازاری کردن بانکداری بر انتقال سیاست پولی از مجرای اعطای وام، فصلنامه نظریه‌های کاربردی اقتصاد، سال دوم، شماره ۳، صص ۱۴۴-۱۱۹.
- ۲) پژوهشگران، ج و شفیع‌ا، ا. (۱۳۸۷). تحلیل ساختار در صنعت بانکداری ایران: کاربرد تجربی شاخص یو-دیوس، فصلنامه اقتصاد مقداری، شماره ۴، ۸۱-۱۰۵.
- ۳) دهقان دهنوی، م.ع، حسینی نسب، س، یآوری، ک و بهرام سبحانی، (۱۳۹۰). ارتباط ساختار بازار و کارایی با سودآوری در صنعت بانکداری ایران، مجله سیاست‌گذاری اقتصادی، دوره ۳، شماره ۶، صص ۸۶-۶۱.
- ۴) شاهچرا، م.، کشیشیان، ل. (۱۳۹۳). اثرات هم‌زمان تمرکز بانکی و سیاست پولی بر مجرای وام‌دهی بانک‌ها در نظام بانکداری ایران، پژوهش‌های پولی-بانکی، سال هفتم، شماره ۱۹، بهار، صص ۲۷-۵۰.
- ۵) عیسوی، م.، تاری، ف، انصاری سامانی، ح و عموزاد خلیلی، ح. (۱۳۹۷)، رابطه بین شاخص‌های ثبات با کارایی فنی بانک‌های ایران طی سال‌های (۱۳۹۵-۱۳۸۳)، فصلنامه اقتصاد مالی، دوره ۱۲، شماره ۴۴، صص ۲۰-۱.
- ۶) نظریان، ر.، فرجی، ع. و فرهادی پور، م. (۱۳۹۲). تأثیر رقابت در صنعت بانکداری بر اثربخشی انتقال آثار سیاست پولی از طریق کانال وام دهی بانک، فصلنامه روند، سال بیستم، شماره‌های ۶۰ و ۶۱، صص ۴۳-۷۴.
- 7) Allen, F. and Gale, D. (2004). Competition and Financial Stability. *Journal of Money, Credit, and Banking* 36, 453-480.
- 8) Ashenfelter, O. and Sullivan, D. (1987). Nonparametric Tests of Market Structure: An Application to the Cigarette Industry. *Journal of Industrial Economics* 35, 483-498.
- 9) Bikker, J.A. (2004). Competition and efficiency in a unified European banking market, Edward Elgar.
- 10) Bikker, J.A. and Groeneveld, J.M. (2000). Competition and concentration in the EU banking industry. *Kredit und Kapital* 30, 62-98.
- 11) Bresnahan, T.F. (1982), 'The oligopoly solution concept is identified', *Economics Letters*, vol. 10, pp. 87-92.
- 12) Bresnahan, T.F. (1989), 'Empirical studies of industries with market power', in Schmalensee, R. and Willig, R.D. (Eds), *Handbook of Industrial Organization*, Vol. II, Elsevier Science Pub. Co, Amsterdam, New York, Oxford, Tokyo, pp.1011-1057.
- 13) Brown, A.N. and Brown, J.D. (1998), 'Does market structure matter? New evidence from Russia', no. 130, SITE, Stockholm School of Economics, Stockholm.

- 14) Cairns, R.D. (1995), 'Reflections on Lerner's Index of monopoly power', *Review of Industrial Organization*, vol. 10, pp. 83-96.
- 15) Carlton, D.W. and Perloff, J.M. (2005), *Modern Industrial Organization*, 4th edn, Pearson, Addison Wesley, Boston.
- 16) Caves, R.E. and Porter, M.E. (1977), 'From entry barriers to mobility barriers: conjectural decisions and contrived deterrence to new competition', *Quarterly Journal of Economics*, vol. 91, pp. 241-262.
- 17) Chakravarty, S.R. (2016). *Microeconomics*. Allied Publishers.
- 18) Claessens, S. and Laeven, L. (2004). What drives bank competition? Some international evidence. *Journal of Money, Credit, and Banking* 36, 563-583.
- 19) Collender, R. N. and Sherrill, S. (2003). Local bank ownership, deposit control, market structure, and economic growth. *Journal of Banking and Finance* 27, 27-57.
- 20) contestability in Japanese commercial banking. *Journal of Economics and Business* 48, 33-45.
- 21) De Bandt, O. and Davis, E.P. (2017). Competition, contestability and market structure in European banking sectors on the eve of EMU. *Journal of Banking and Finance* 24, 1045-1066.
- 22) De Jonghe, O. and Vander Venet, R. (2018). Competition versus Efficiency: What Drives Franchise Values in European Banking. *Journal of Banking and Finance* 32, 1820-1835.
- 23) Delorme, C.D.J., Klein, P.G., Kamerschen, D.R. and Voeks, L.F. (2002), 'Structure, conduct and performance: a simultaneous equations approach', *Applied Economics*, vol. 35, pp. 13-20.
- 24) Fischer, T. and Kamerschen, D.R. (2015). Measuring competition in the U.S. airline industry using the Rosse-Panzar test and cross-sectional regression analyses. *Journal of Applied Economics* 6, 73-93.
- 25) Genesove, D. and Mullin, W.P. (1998). Testing static oligopoly models: Conduct and cost in the sugar industry, 1890-1914. *RAND Journal of Economics* 29, 355-377.
- 26) Gilbert, R.J. (1989), 'The role of potential competition in industrial organization', *Journal of Economic Perspectives*, vol. 3, pp. 107-127.
- 27) Goodhart, C.A. and Kabiri, A. (2019), *Monetary Policy and Bank Profitability in a Low Interest Rate Environment: A Follow-up and a Rejoinder*, CEPR Discussion Papers 13752.
- 28) Hall, R.E. (1988), 'The relation between price and marginal costs in U.S. industry', *Journal of Political Economy*, vol. 96, pp. 921-947.
- 29) Hempell, H. (2002). Testing for competition among German banks. *Economic Research Centre of the Deutsche Bundesbank. Discussion paper 04/02*.

- 30) Hovhannisyanyan, V., and B. W. Gould. "A Structural Model of the Analysis of Retail Market Power: The Case of Fluid Milk." *American Journal of Agricultural Economics* 94(2012):67-79.
- 31) Jayaratne, J. and Strahan, P.E. (1996). The finance-growth nexus: evidence from bank branch deregulation. *Quarterly Journal of Economics* 101, 639-670.
- 32) Just, R. E., and W. S. Chern. "Tomatoes, Technology, and Oligopsony." *Bell Journal of Economics* 11(1980):584-602.
- 33) Kishan, R.P. and Opiela, T.P. (2000), Bank size, bank capital and the bank lending channel. *Journal of Money, Credit and Banking* 32, 121-141.
- 34) Koutsomanoli-Fillipaki, N. and Staikouras, C. (2005). Competition and Concentration in the New European Banking Landscape. Department of Accounting and Finance. Athens University of Economics and Business.
- 35) Lee, S. and Lee, J. (2005). Bank consolidation and bank competition: An empirical analysis of the Korean banking industry. *Bank of Korea Economic Papers* 8, 102-144.
- 36) Levine, R., Loayza, N. and Beck, T. (2000). Financial intermediation and growth: Causality and causes. *Journal of Monetary Economics* 46, 31-77.
- 37) Mamatzakis, E., Staikouras, C. and Koutsomanoli-Fillipaki, N. (2005). Competition and concentration in the banking sector of the south eastern European region. *Emerging Markets Review* 6, 192-209.
- 38) Mason, E.S. (1939), 'Price and production policies of large-scale enterprise', *American Economic Review*, vol. 29, pp. 61-74.
- 39) Mason, E.S. (1949), 'The current status of monopoly problem in the United States', *Harvard Law Review*, vol. 62, pp. 1265-1285.
- 40) Maudos, J. and Guevara, J.F. (2007). The Cost of Market Power in Banking: Social Welfare Loss vs. Cost Inefficiency. *Journal of Banking and Finance* 31, 2103-2125.
- 41) Meyer, J. (2004), 'Measuring market integration in the presence of transaction costs-a threshold vector error correction approach', *Agricultural Economics*, vol. 31, pp. 327-334.
- 42) Panzar, J.C. and J.N. Rosse (1982). Structure, conduct and comparative statistics. *Bell Laboratories Economic Discussion Paper*.
- 43) Panzar, J.C. and Rosse, J.N. (1987), 'Testing for "monopoly" equilibrium', *Journal of Industrial Economics*, vol. 35, pp. 443-456.
- 44) Perera, A., Ralston, D., & Wickramanayake, J. (2014). Impact of off-balance sheet banking on the bank lending channel of monetary transmission: Evidence from South Asia, *Journal of International Financial Markets, Institutions and Money*, 29, 195-216.

ارزیابی قدرت رقابتی در نظام.../شریفی نیا، مومنی وصالیان، دقیقی اصل، دامن کشیده، فشاری

- 45) Rosse, J. and Panzar, J. (1977). Chamberlin vs Robinson: an empirical study for monopoly rents, Bell Laboratories Economic Discussion Paper.
- 46) Sealey, C.W. and Lindley, J.T. (1977). Inputs, outputs, and theory of production cost at depository financial institutions. Journal of Finance 32, 1251-1266.
- 47) -Tabak, B, M., Fazio, D, M., Cajueiro, D, O., (2012), "The Relationship between Banking Market Competition and Risk-Taking: Do Size and Capitalization Matter", Journal of Banking & Finance 36: 3366-3381.
- 48) -Zulhibri, M. (2013). Bank-characteristics, lending channel and monetary policy in emerging markets: bank-level evidence from Malaysia, Applied Financial Economics, 23, 347-362.

یادداشت‌ها :

-
- 1 price-cost margins
 - 2 single-period equilibria
 - 3 one-shot game framework
 - 4 occurrence
 - 5 symmetry assumptions across industries
 - 6 deviation
 - 7 competitive price-taking behaviour
 - 8 Movements
 - 9 Interest Income
 - 10 Revenue
 - 11 . Gunji, H, Miura, K.
 - 12 . Brämer et al.
 - 13 .Leroy, Aurélien.
 - 14 . Kashyap and Stein
 - 15 . Ashcraft
 - 16 . Altunbas
 - 17 .Generalized method of moments (GMM).
 - 18 . Jun Yang, Hanhua Shao.
 - 19 . Ehrmann, M. et al.
 - 20 . Marya Pya Olivero, Yuan Li.
 - 21 . Goodhart and Kabiri
 22. Generalized Method of Moments
 23. Arellano- Band test
 - 24 . Arellano- Bover test
 - 25 .Sargan test